

Simon Biallowons

FRANTIŠEK

Papež z druhého konce světa

portál

Simon Biallowons

FRANTIŠEK

Papež z druhého konce světa

Původní německé vydání:

Original title: *Franziskus, der neue Papst* by Simon Biallowons

© 2013 by Kösel-Verlag, a division of Verlagsgruppe Random House GmbH,
München, Germany

České vydání:

Translation © 2013 Zdeněk Jančařík

Preface © 2013 Tomáš Halík

© Portál, s. r. o., Praha 2013

ISBN 978-80-262-0535-7

VĚRNOST JE VŽDY ZMĚNOU

„Člověk zůstává bez víry, když stejně jako tradicionalisté nebo fundamentalisté lpí na slovech. Věrnost je vždy změnou, klíčením, růstem. Pán způsobuje změnu v tom, který je mu věrný.“

Jorge Bergoglio – papež František

Křesťanství je náboženstvím paradoxu. A církev, jejímž hlavním úkolem je uchovávat a vyprávět příběh plný paradoxů – o muži, který je *zároveň* člověk i Bůh, o Králi králů, který se rodí v chlévě a umírá na šibenici kříže –, je vtělením tohoto paradoxu: je *zároveň* svatá i hříšná, *zároveň* stará i nová. V uplynulých letech svět – který se dívá, ať se nám to líbí, či ne, hlavně očima médií – vnímal na církvi hlavně to hříšné a staré, skandály a nostalgii po předkoncilním katolictví a premoderní kultuře. Paradoxním důsledkem takového obrazu církve je to, že kdesi v „kolektivním nevědomí“ našeho světa jako by rostla žízeň a touha po tom, co se už jevilo jako nemožné: *aby tam, kde se rozhojnil hřích, se o to hojněji ukázala milost* (Řím 5,20). Aby církev, stále znovu odepisovaná, zas světu ukázala cosi, co on už skoro nezná – totiž *svatost* a to, co už od křesťanství málokdo čeká – totiž radikální *novost*.

Něco takového kdysi v církvi vrcholného středověku, bohaté a mocné, ale zároveň plné krizí a pohoršení, předvedl světu svatý František z Assisi; něco takového v rozděleném křesťanství na prahu novověku dokázal svatý Ignác z Loyoly a pak v poněkud strnulé církvi na sklonku moderny papež Jan XXIII. Ukáže dnešní církvi

a světu něco podobného muž, který v sobě spojuje spiritualitu Ignáce i Františka a který tolik připomíná (už svým věkem, ale hlavně svým humorem a svou nelíčenou opravdovostí, skromností a laskavostí) Jana XXIII., starého papeže, který překvapil církev i svět svoláním posledního koncilu? *Svatost* jako Boží odpověď na hříchy naší doby se jmenuje autenticita, prostota a chudoba; *novostí* v unavené a zestárlé církvi je odvaha nedat se pohltit zátěží minulosti, vykročit energicky vpřed. *Projevem věrnosti tradici je odvaha ke změně*, neboť tradice je *pohyb* – to učil blahoslavený kardinál Newman a to nám připomíná „papež z druhého konce světa“.

To, že hned v prvních dnech po svém zvolení je papež František tak příznivě vnímán v církvi, ve světě, a dokonce i v komentářích tak vlivných (a tradičně církvi a papežům velmi nenakloněných) sekulárních a liberálních médií, je pozoruhodný jev. Udělal tento nový papež tímto vzbuzením nadějí svůj první zázrak a naspořil si tak už za života vklad pro budoucí svatořečení, anebo vzbudil tak velké naděje, že přehnané očekávání musí dříve či později narazit na tvrdou skálu reality dnešní církve a světa a připravil si tak vlnu zklamání, která vystřídá dnešní euforii? Na tyto otázky je těžké, ano nemožné už dnes odpovědět.

Tyto otázky si klade pozoruhodně dobrá kniha, kterou držíte v ruce. Zabývá se jimi poctivě, všestranně a věcně. Upřímný a svěží tón této knihy, vyhýbající se jak devótnímu kultu papežství, tak žurnalistické dychtivosti po pikantériích a skandálech, jako by v sobě nesl něco z toho, co tak osvěžujícím vánkem dýchá z nového papeže.

Autor se zabývá dědictvím „německého papeže“ a je k němu zároveň uznalý i zdravě kritický. Zabývá se situací dnešní církve a je při

tom realistický, věcný, opírá se nikoliv o zbožné fráze, nýbrž o jasný rozbor faktů, viděných v nezvykle širokém kontextu. Nedívá se jen na problémy naší části světa, nýbrž i tam, kam se vitalita církve naší doby už dlouho přesouvá: do „třetího světa“, který poprvé dal světu papeže. Právě tento zasvěcený vhled do problémů církve a společností neevropských kontinentů je nesmírně důležitý pro nás, evropské křesťany, příliš uhranuté situací církve na našem kontinentně, ztrácejícím nárok na tradiční označení „křesťanský“. Je zvláště podstatný a prospěšný pro nás, české a moravské křesťany, které ze všeho nejvíce ohrožuje provincialismus, „zápecnictví“ a úzký horizont, částečně způsobený desetiletími umělé a násilné izolace od vývoje světové církve a od mnohotvárného dynamického života civilizace, jíž jsme součástí.

Má-li se naše církev v zemi, která bývá neprávem označovaná za nejateističtější, zatímco je ve skutečnosti pouze „nejodcírkevněnější“ na této planetě, pohnout dopředu, musí se nejprve konečně narovnat a promnout si oči. Musí se naučit vnímat dění v církvi za našimi hranicemi bez černých brýlí démonizace, způsobené „kulturními šoky“, těmito důsledky nedostatků náboženského vzdělání i zkušeností s životem církve v pluralitní společnosti.

V tomto smyslu může sloužit tato kniha nejen jako seznámení s novým papežem, nýbrž jako solidní učebnice, nabízející poučený, nejednostranný vhled do současné situace církve v různých oblastech světa. Tím může být prospěšná nejen věřícím křesťanům, nýbrž i velmi široké čtenářské obci přes všechny názorové hranice. Kdo zodpovědně přemýšlí o světě naší doby, tomu nemohou být lhostejné problémy světových náboženství včetně toho, které je stále tím

nerozšířenějším a s nímž je osudově spjata naše kultura svými historickými kořeny. Autor knihy nabízí pohled z neeurocentrické, vskutku globální perspektivy.

Analýzu současné situace církve ve světě pak doplňuje zasvěcený životopis nového papeže v kontextu dějin země, z níž přichází, poutavé připomenutí světce, k němuž se hlásí svým papežským jménem a řadou zajímavostí z dějin papežství. Autor se pak pokouší „dívat se papeži přes rameno“ a probírat se agendou, která očekává papeže na jeho pracovním stole: Do řešení kterých aktuálních problémů církve se papež nejprve pustí a co od něj můžeme očekávat? Nakonec dává kniha slovo papeži Františkovi samotnému a přináší jednu z jeho prvních programatických promluv, která odráží jeho spirituální a teologické důrazy a dává tušit, co nyní patrně prochází jeho srdcem a myslí.

Papeže Benedikta si lidé dokázali vážít; papeže Františka dokážou milovat. Bude jeho pontifikát prahem nové kapitoly v dějinách církve a světa? Dokáže vrátit církvi vážnost a věrohodnost v očích těch, kteří se k ní už obraceli zády?

V každém případě přinese změny. Jeho symbolické činy, jimiž už na samém počátku svého pontifikátu odvážně změnil jisté zaběhané pořádky, nejsou laciná gesta. Vycházejí z jeho nitra, srdce a svědomí, ze způsobu jeho života, z jeho jezuitsky i františkánsky radikálního chápání věrnosti evangeliu. Věrnost znamená odvahu ke změně, učí nás František naší doby, náš bratr, „papež z druhého konce světa“.

Tomáš Halík

ÚVOD

„Zemře-li papež, je zvolen jiný.“ Jak prosté. Tak jednoduše alespoň zní slavné pořekadlo. Ve skutečnosti leží mezi dvěma papeži mnohem víc než jen volba. Dny smutku a loučení, dny nejistoty a dohadů, dny naděje a očekávání. V březnových dnech roku 2013 toho bylo ještě víc.

S Benediktem XVI. odstoupil první papež novověku. Vzdal se svého úřadu a nastolil tak nejen mnoho výzev, ale i problémů. Německý papež řídil církev osm let. Osm let provázených řadou krizí, nedorozumění a nehod. Byla to přitom léta důležitá pro tvář církve. Nakolik tomu tak bylo, se uvidí až za pár let, možná deseti-letí. Ale už teď, zhruba měsíc po papežově dobrovolném odstoupení 28. února 2013, lze vidět, co je jeho dědictvím. O to jde v této knize především, i když nečekejte nějaké shrnutí. Především půjde o popis a analýzu pontifikátu Benedikta XVI. Nemáme v úmyslu psát nějakou, byť kritickou, chvalořeč. Půjde spíš o to, co papež z Bavorska zanechal církvi, věřícím a především svému nástupci Františkovi. Odtud pak lze přejít k analýze stavu církve, kterou nový papež bude muset vést. Benediktovo dědictví nabízí také body, na něž František může navázat.

Budoucnost je nejistá. Situace církve se dramaticky proměnila, tak jako se proměnil svět. Volba nového papeže na to reagovala, je to poprvé, kdy na Petrův stolec usedá Latinoameričan. Jak k tomu došlo, jak na to reagovali lidé a jaké byly jeho první kroky, bude tématem několika následujících kapitol. Naleznete zde kapitolu

o konkláve, která podrobně popisuje, co se dělo po odstoupení Benedikta XVI. a jak se mohlo stát, že kardinálský závod nevyhrál žádný z favoritů, ale outsider z Argentiny.

Kdo je tento outsider a oč mu jde, tvoří hlavní část knihy. Je to podrobný portrét Jorgeho Maria Bergoglia, nového papeže Františka. K přesnějšímu vymezení jeho osoby uvádíme životopisné detaily a vysvětlujeme jeho teologické a etické postoje. František v prvních dnech svého pontifikátu všechny nadchl, hned si je získal. Je však toto nadšení oprávněné? A co od něj může církev očekávat? Na podobné a další otázky se snažíme v tomto portrétu nového papeže odpovědět.

S tím souvisejí stránky, které jsou věnovány papežovu jménu a jeho patronovi, svatému Františkovi. Každé papežské jméno je programem, a jeho obzvláště. Kdo byl tento svatý a proč si dosud žádný papež nedovolil vzít jeho jméno? Tuto otázku si položily miliony věřících a odpověď vede hluboko do dějin. Tímto příběhem kniha končí. Příběhem minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Od papeže Františka se očekává, že církev kousek po této cestě povede. Jak dlouho nelze vzhledem k jeho věku předvídat. Je však jasné, že tato budoucnost v sobě skrývá řadu výzev pro církev a jejího nejvyššího pastýře. Mnohé výzvy zde zmíněny nejsou, jako třeba vnitrocírkevní dialog, jenž je také důležitý a patří k papežově denní agendě. Budeme se zabývat několika výzvami a úkoly, jejich specifickým významem pro církev, a půjde nám především o to, jaké jsou v nich skryty možnosti a šance, jaké kroky by měl nový papež učinit a jaké obtíže ho při tom čekají.

František je historický fenomén. První Latinoameričan, první jezuita a první František na Petrově stolci. Tato kniha by měla čtenáře připravit na to, co bude následovat po papežově prvním vystoupení v lodži svatopetrské baziliky, kde řekl: „Nyní se vydáváme na cestu – biskup spolu se svým lidem –, na cestu římské církve, cestu bratrství, lásky a vzájemné důvěry.“

*Simon Biallowons,
Mnichov, březen 2013*

DĚDICTVÍ BENEDIKTA XVI.

U mnoha výroků netušíme, že budou psát dějiny. U mnoha událostí bychom se nenadáli, že promění historii. Smysl takových výroků a událostí se posluchači a divákovi otevře teprve při pohledu nazpět. Najednou do sebe všechny detaily zapadají, četné střípky se spojují v jeden velký celek. Tak tomu bylo 19. dubna 2005 v nejvýznamnějším chrámu světa, v bazilice svatého Petra. Později budou tento okamžik stokrát komentovat a analyzovat dopisovatelé a očití svědkové z celého světa. Okamžik, kdy z lodžie promluvil subtilní bělovlasý muž zahalený v temně rudé mozetě s velkolepou purpurovou štólou. Jméno toho muže zní Joseph Ratzinger do té chvíle a byl kardinálem a prefektem Kongregace pro nauku víry. Tento německý teolog byl roku 2002 zvolen děkanem kardinálského kolegia a od papežovy smrti byl nejmočnějším mužem katolické církve. A byl to právě on, kdo kázal při mši „Pro eligendo papa“ (za vyvolení papeže), která se koná vždy před papežskou volbou, tedy

před začátkem konkláve. Najednou stál v samém středu křesťanstva, v doslovném i přeneseném smyslu. Za ním se tyčily čtyři velkolepé sloupy Berniniho oltáře uprostřed svatopetrské baziliky. Před ním seděli ve třech řadách volitelé. Když Ratzinger toho pondělního dopoledne vyhlášoval boj proti relativismu a za pravdu, obracel se k nim a zároveň k celému světu. Osmasedmdesátiletý kardinál připomněl „diktaturu relativismu, jež neuznává nic za definitivní a za poslední míru všeho považuje vlastní já a sobecké choutky“. Citoval z Janova evangelia: „ponesete mnoho ovoce a osvědčíte se jako moji učedníci“ (srov. Jan 15,8). A prefekt kongregace pokračoval: „Musíme po sobě zanechat ovoce, jež obstojí. Všichni lidé po sobě chtějí zanechat stopu. Avšak co přetrvá? Peníze to nejsou. Ani budovy, ani knihy... Ovocem, jež přetrvá, je tedy to, co jsme zaseli do lidských duší – láska, poznání; gesto, které pohne srdcem; slovo, které otevře duši Pánu. Prosme tedy Pána, aby nám pomohl přinášet ovoce, které přetrvá.“

Po několika minutách Joseph Ratzinger domluvil. Jeho bratři z kardinálského kolegia spočinuli v tichém usebrání a pomalu se začínali rozhodovat. Kdo v tu chvíli mohl tušit, že tyto věty budou součástí závěrečné scény a zároveň jednou z příčin toho, co se odehraje o něco později: jednoho z nejkratších konkláve moderních dějin a volby Josepha Ratzingera papežem Benediktem XVI.? Osm let poté už Benedikt XVI. papežem ani kardinálem není, ale od 28. února je emeritním Petrovým nástupcem. Německý papež učinil, co do té doby bylo nepředstavitelné – a když si znovu přečteme citovaná slova, bezděky nás napadne: Jaké ovoce tedy Benedikt XVI.

zanechal? Dotkl se papež lidských srdcí? Nebo ještě jinak: Co zůstane po Benediktu XVI., papeži z Německa?

Když zemřel Jan Pavel II., byli experti i laici zajedno: zůstanou obrazy. Snímky papeže na lyžích, na cestách, papeže v bílé sutaně točícího hůlkou. A také fotografie trpícího pontifika, polského papeže, který byl připraven o sílu a nakonec i o hlas, jenž ze své smrti učinil věc veřejnou. Na tyto obrazy sotva kdo zapomené a nelze si nepřipomenout pomyslný citát, který pod nimi stojí: „Z kříže se nesestupuje.“ Po Benediktu XVI. zůstanou také obrazy a rovněž silné. Tyto obrazy však stěží přetrvají, spíš jeho knihy. Je v tom tedy malá ironie, že zrovna „bestsellerový“ papež před svou volbou prohlásil: „Nezůstanou ani budovy, ani knihy...“ Každopádně žádný z moderních papežů toho nenapsal a nepublikoval tolik jako „papež-profesor“ z Bavorska. Šíře jeho psaní byla obrovská. Jen pro příklad: ještě pět týdnů před svým odstoupením napsal Benedikt XVI. přes dvacet proslovů (během celého pontifikátu jich bylo na 1500), kázání a listů, audienčních řečí, nepočítaje střední katecheze a nedělní proslovy při modlitbě Anděl Páně. K tomu lze přičíst tři encykliky, což je nejvyšší forma papežských naukových listů, a samozřejmě Benediktovy knihy. Mezi nimi především trilogii o Ježíši Nazaretském, která je v dějinách katolické církve naprosto výjimečná. Snad nikdy předtím nepsal papež takovýmto způsobem o Ježíši, i když to vypadá skoro absurdně, ale z publicistického hlediska „Kristovi náměstci na zemi“ o Kristu většinou mlčeli. Benedikt XVI. toto mlčení prolomil. „Zajisté nemusím zvlášť zdůrazňovat, že tato kniha není aktem učitelského úřadu, nýbrž pouze a jediné

výrazem mého osobního hledání ‚Hospodinovy tváře‘ (srov. Žalm 27,8). Každý mi tedy může svobodně odporovat. Prosím čtenářky a čtenáře jen o onu trochu sympatie, bez níž se žádné porozumění neobejde.“* Tato slova z předmluvy znějí noblesně a skromně. Je však nabíledni, že Benedikt XVI. velmi dobře věděl, jaký účinek bude mít zveřejnění jeho spisu. Ptá-li se nejvyšší hlava církve, která pokládá Krista za svého zakladatele: „Co může znamenat víra v Ježíše Krista, Syna živého Boha, jestliže právě tento člověk Ježíš byl natolik jiný, než jak ho představují evangelia a jak ho z evangelií zvěstuje církev?“,** a zároveň zdůrazňuje, že na odpovědích na tyto otázky křesťanská víra stojí a padá, je význam takového díla zřejmý. Abdikující papež si toho byl velmi dobře vědom. Tato trilogie, kterou psal o letních dovolených v Castel Gandolfu a v klidnějších chvílích všedních dní, je jedním z plodů, jež chtěl zanechat církvi. Už onoho 18. dubna 2005 Benedikt XVI. řekl, že pro křesťana musí být středem života Kristus. Zní to samozřejmě a skoro jako banalita, ale zároveň je to pozoruhodné tvrzení. Je to Benediktova „firemní značka“, v pravém smyslu jeho krédo. Tento kristocentrismus, pro nějž byl některými srovnáván dokonce s Lutherem a dalšími reformátory, pronikal myšlením Josepha Ratzingera a nakonec i Benedikta XVI. Při stanovení svých papežských priorit při hlásání evangelia označil slovo jako nejdůležitější prostředek. Slovo jako médium svého poselství a Slovo jako poselství samé, které se podle Nového zákona

* Joseph Ratzinger (Benedikt XVI.), *Ježíš Nazaretský*, Barrister & Principal, Brno 2007, s. 12. Přeložila Daniela Blahutková.

** Tamtéž, s. 5.

„stalo člověkem“ při narození Ježíše Krista. Papež z Německa postavil slovo na první místo v dvojím smyslu: v praktickém i teologickém. To je patrimonium tohoto papeže.

Benedikt XVI. od počátku zdůrazňoval, že chce mluvit o Slově. A slova, která k tomuto účelu užíval, náležejí k jeho odkazu. Papež, který ve srovnání se svými předchůdci působil na veřejnosti méně srdečně a více uzavřeně, psal o Bohu a víře téměř poetické pasáže. Citlivě volil slova a vyjadřoval se vybroušeně, zvláště šlo-li o jedno z jeho oblíbených témat – lásku. Láska, jak pravil při mši před konkláve, je ovocem, kterým budeme poměřováni. Skoro logicky začínala tedy Benediktova první encyklika slovy z prvního Janova listu: „Bůh je láska; kdo zůstává v lásce, zůstává v Bohu a Bůh zůstává v něm“ (1 Jan 4,16). Název skoro vždycky vychází z prvních slov encykliky, tedy *Bůh je láska*, latinsky *Deus caritas est*. V této encyklice se Benedikt XVI. zabývá různými dimenzemi lásky, jež se řecky vyskytují pod výrazy *eros*, *agapé* a *caritas*. Jeho výklad se odráží a zase zpětně dospívá k motivu, ježž Svätý otec chápe jako jeden ze sloupů evangelií: „Bůh je láska; kdo zůstává v lásce, zůstává v Bohu a Bůh zůstává v něm.“ (1 Jan 4,16) Tato slova z prvního listu apoštola Jana vyjadřují s jedinečnou jasností ohnisko křesťanské víry: křesťanský obraz Boha a také z toho vyplývající obraz člověka a jeho cesty. Kromě toho nám v témže verši Jan nabízí jakousi formuli křesťanské existence: „Poznali jsme lásku, jakou má Bůh k nám, a uvěřili jsme jí.“ (srov. 4,16) Tak může křesťan vyjádřit základní rozhodnutí svého života. Na počátku toho, že jsem křesťanem, nestojí mravní rozhodnu-

tí nebo velká idea, nýbrž setkání s událostí, s Osobou, která dává našemu životu nový horizont a tím jeho rozhodující směr. Jan ve svém evangeliu vyjádřil tuto událost následujícími slovy: „Tak Bůh miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný.“ (Jan 3,16) S klíčovým postavením lásky křesťanská víra přijala, co bylo jádrem víry Izraele, a tomuto středu zároveň dala novou hloubku a šířku. Vždyť věřící Izraelita se denně modlí slova z *knihy Deuteronomium*, jimiž dokáže shrnout jádro své existence: „Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný. Budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou.“ (Dt 6,4–5) Ježíš pak toto přikázání o lásce k Bohu spojil s přikázáním o lásce k bližnímu z knihy Leviticus: „Budeš milovat svého bližního jako sebe samého.“ (Lv 19,18, srov. Mk 12,29–31) Jelikož nás Bůh nejprve miloval (srov. 1 Jan 4,10), láska už není pouze „přikázáním“, nýbrž odpovědí na dar lásky, se kterým nám jde Bůh vstříc.“

Citovali jsme tuto pasáž skoro celou, protože se v ní píše o jednom z leitmotivů emeritního papeže. Jde o topos, tedy o stále se opakující obraz Benediktova myšlení, mluvení a psaní. Činil tak po svém, křišťálově čistým jazykem a s vášní. To po něm jistě přetrvá a mnozí se s jistotou také připojí k chvále Benediktova rozhodnutí k abdikaci, jakou bylo nedávno možné číst například v kanadském listu *The Globe and Mail*: „Je čas chvály a díků. Je čas, abychom poděkovali za tohoto brilantního pastýře.“ A o pár řádek dále: „Odstoupení je v nové době bezprecedentním rozhodnutím... Přesně se hodí k největšímu učiteli víry, jakého kdy církve měla.“